

Az esti szürkületben, ahogy hajónk visszafut a városba, a parti lombok hajladozva búcsuzkodnak a vasárnaptól és talán már a nyártól is. Feleségemmel összebujunk a fedélzeten és suttogva idézzük magunk elé az író alakját és a küsnachti óra telt zamatját amikor beszélt.

Ő is és mind, visszatérünk egyszer „a tett színhelyére.“ Hova is térhetett volna vissza Thomas Mann a németországi naplemente után, mint ide Svájcba. „Emberileg gondolkodni és szemlélődni — írta egyszer — anynyi, mint politikától mentesen gondolkodni és szemlélődni...“ (Betrachtungen eines Unpolitischen. 1918.). Ennek bizony majd husz esztendeje már és a világ nagy szellemei, kikben bajlátogatta agg Európánk lelkiismerete még lobog Julien Benda-tól Thomas Mannig, rendre megtértek a politikához: az alkotó szellem tevőlegességéhez, egy új átfogó magatartású emberiséghez, a humanizmushoz, melyben a szellem emberét az igazság, a jog és szabadság eszméi kötelezik új kulturharcra, lázadásra. „A lázadás szótárát egy évtizede s még régebben, mióta a tömegnyárspolgárt kellett szolgálnia, hogy ez forradalminak tűnjék önmaga előtt, gyógyíthatatlanul meggyalázták, kompromittálták, gyermekessé tették“. Ezeket a sorokat Thomas Mann most megjelent folyóiratának első oldalán betüzöm ki, a hulló szürkületben.

Igen, a harcosok visszatérnek a tett színhelyére, az európai demokrácia bölcsőjéhez, hogy a menekülés lázában született új gyermeket: az emberiség totalitását elringassák..

Az esti égen fehér csillagok ragyognak. A böcklini hangulatból kilép a Grossmünster sárga reflektorfényben fürdő tornya. Ő, több az, mint Nagy Károly emléke. Zwingli Ulrich szellemét idézi, ki megszüntette a jobbagyságot, felosztotta az egyház vagyonát a szegények között, nevelt és tanított...

Közeledünk a parthoz és mondom:

Szeretnék huszonnyolc évemmel oly derülten remélni, mint Thomas Mann, oly maradéktalanul bizni egy elrontott történelemben és hinni, hogy a tóparti fák valóban csak a vasárnaptól búcsuzkodnak és nem a szabadságtól...

AZ EGYETEMI SZELEKCIÓ ÉS A SZELLEMI FEGYVERKEZÉS KÉRDÉSE A MAI EURÓPÁBAN*

Írta: **KEMÉNY GÁBOR**

Ereky István külföldön tanulmányozta a szelekció kérdését és már vezető szempontja is, hogy az egyes országokban az egyetemi és közszolgálati szelekció kérdését egymással való összefüggésükben vizsgálta, elárulja, hogy felismerte a kérdés fontosságát. Másik érdekessége könyvének az *összehasonlítás* szempontja. Ez tesz képessé arra, hogy meglássuk a sajátos tennivalókat és hogy a sokat hangoztatott kulturfőlény helyett jobb, ha felismerjük sajátos feladatainkat és tennivalóinkat ott is, ahol nem vagyunk elmaradva. A helyzet viszont az, hogy a kulturális építésben Magyarország igen elmaradt s *Ereky* szavai különösen az utódállamokhoz való viszonylatban keményen s ébresztően hatnak. És itt még az sem mentség, hogy Magyarország elvesztette a háborút, még Bulgáriában és Görögországban is kultúraemelkedést mutat ki *Ereky*, holott

**Ereky* István: Egyetemi reform. Szeged, 1937.

ezeket a nemzeteket is súlyos katasztrófák érték.

Az egyes államoknak, így az *angolnak* egyetemi rendszerét is a 18. századtól vizsgálja s főleg a *szelektálás szempontjait* elemzi, melyek eleinte a lakosság társadalmi rétegződéséhez igazódtak (Oxford, Cambridge), de ennek a rendszernek ellensúlyozására már a 19. század harmincas éveiben megalakul a királyi kollégium s míg az előbbiek (Oxford, Cambridge) államférfiakat, diplomatákat, egyházi és világi birákat nevelnek, a modern egyetemek a gyakorlati élet hasznára képeznek ki. A kollégiumok belső életére jellemző megvilágítások: „...a legelőkelőbb londoni klubbokkal versenyző díszes helyiségekben hetenként egyszer vitaestélyeket rendeznek; — vitaestélyeikre időnként meghívják Anglia legnagyobb államférfiait és tudósait s hozzászoktatják hallgatóikat ahhoz, hogy politikai vitás kérdések felett a parlamenti eljárás szellemében tanácskozzanak és döntsenek..“

Íme: papiroshalgtatók még a régi egyetemeken sem lehetnek. S az angol társadalom jogérzéke kialakította a versenyvizsgák rendszerét, mely már a 18. században a protekciótól és egyéb visszaélésektől mentette meg a jelölteket s az életre való szelektálást segítette elő, midőn lehetetlenné tette, hogy cenzorok kényétől-kedvétől függjön az eredmény s a gyakorlati érvényesülés.

A *francia* rendszer szintén a protekciót akarta kizárni. Ez a tendencia a francia forradalomra vezethető vissza: „A nagy francia forradalom ugyanis az ancien regime valamennyi egyetemi vizsgáját és az összes egyetemi fokozatokat eltörölte s a közönséges vizsgákat, amelyek tág teret nyitottak a protekció számára s következőképp a felső társadalmi rétegeknek kedveztek — a protekciót lehetetlenné tevő versenyvizsgákkal helyettesítette.“

A szelekció elve érvényesül abban is, hogy a disszertációt, melyekkel diplomát szereznek, komolyan veszik, abban a jelöltnek *eredeti gondolatmenetet* kell mutatnia s még ezek után is az állások tekintélyes részét *versenyvizsgákkal* lehet elnyerni.

A *német* rendszert is a 18. századdal kezdi ismertetni; kezdve a *Fichte* ideállal, mely a tudománynak a való élethez való viszonyát hangoztatja s folytatja *Schellinggel*, akinek álláspontja szerint korlátlan szabadságra egyedül a filozófiai fakultásnak van igénye s leszögezve a *Humboldt* féle *L'état c'est moi* elvet s e szerint az egyetem a nemzet tulajdona. „Az új egyetem (ezen elmélet szerint) tehát nem a király, illetve az állam, hanem a nemzet tulajdona, s mivel állami határookra való tekintet nélkül az egész német nemzet céljait szolgálja, — a német nemzet nevelésére szolgáló intézeteknek mintegy a koronája.“ „De bármily magasztos volt a Humboldt-féle felfogás a német nemzeti eszme szempontjából, — René König szerint mégis Humboldt viseli a felelősséget, azért a nagy tragédiáért, melyet a német egyetemek már a XIX. század első felében is átéltek, de különösen manapság élnek át... Mert szerinte Humboldt volt, az, aki az állam és az egyház viszonyát az alapításkor tisztázhatta volna, de nem tisztázta s szerinte ez a mulasztás volt az oka annak, hogy a XIX. század első felének rendőrállama s a mai nemzeti szocialista állam a tanítás és tanulás szabadságát elkobozták s a német egyetemi ideált megvalósítani nem engedték.“

Erek helyes érzéssel redukálja kellő értékére ezt az elméletet: tényleg a történelmi erők mértéke döntötte el, mily mértékben tudjon az egyetemi ideál megvalósulni.

Valóság az, hogy a Harmadik Birodalom *utólag* kereshet igazolást a régi eszményekben, de nehezen tételezhető fel, hogy az ideológiai bá-

zist előre ily aprólékosan kiépítették volna. Bizonyos, hogy ebből a fel-fogásból egy párt szemponttól meghatározott, tehát teljesen elhibázott szelekció következik: „A nagyvárosi egyetemekre való felvételnél előnyben kell részesíteni az 1.000.000 tagszámig bezárólag a nemzeti szocialista párt veterán harcosait, a véderő tagjait s mindazokat, akik a nemzeti szocialista alakulatokban aktív munkásságot fejtenek ki. Ebben a rendelkezésben jut kifejezésre a hallgatókat illetőleg az, hogy az *egypárt* állam egyetemei is pártegyetemek“. S ebből következik, hogy maguk közt a tárgyak közt sem tudnak szelektálni, mikor a *tárgyilagosság el-len nyilatkoznak* s amikor kifogásolják, hogy a liberális korszak még a *politikát is politikamentesen tanította*. Hasonló okból tagadják a nemzeti jog tanításának jogosultságát. S így, ha szociális látszata is van azon intézkedésüknek, hogy akik közigazgatásnál vagy igazságszolgáltatásnál akarnak működni, azok előbb együtt éljenek a munkások közösségében, a testi és világnézeti próbakövetelések viszont vagy a fizikai adottságon vagy esetleg mutatott állásfoglaláson alapulnak s nem lehetnek a közhivatali szelekció jó eszközei. A vér, föld és faj között lehet és van is összefüggés, de a bíró mint egyén mond ítéletet, a nevelő, mint egyén tanít, az orvos nem vérségi, de egyéni képességeivel operál, tehát a német szelekció semmiesetre sem életszerű.

Az újabb *osztrák* kormányzat a tudományos rendszerek ismeretén kívül a hazafias, vallásos és katonai szellemhez való igazodást követeli s az utóbbi szempontok alapján szelektálja szellemi munkásait.

Az *olasz* szelekciót az jellemzi, hogy már a doktori vizsgák tárgyait speciális szakcsoportok szerint határozzák meg s hogy a német eredetű magántanárságot az angol és francia rendszer hatása alatt *versenyvizsgálóhoz* kötik.

Szellemi fegyverkezés — ez a címe a könyv második részének. Mi szabja meg a szellemi fegyverkezés lehetőségét és hatékonyságát? A tanszabadság: a tanítás, tanulás szabadsága, valamint az iskolaalapítás s iskolafenntartás szabadsága. Kétségtelen, hogy ebben Franciaország vezet: „Míg a főiskolai oktatás decentralizációja csak részben járt eredménnyel s ezen a téren ma is Németország és Anglia vezetnek, — addig a német rendszer egy másik alapelve, t. i. a tanszabadság szempontjából Franciaország messze tulszárnyalta Németországot. A német tanszabadság a tanulás és a tanítás szabadságát jelenti; a francia tanszabadság ennél sokkal többet: mert az állam és egyház közötti viszony sajátságos alakulása következtében az egyetemek és főiskolák alapításának és fenntartásának szabadságát is felölelik.“

Anglia sem marad Franciaország mögött a szellemi fegyverkezésben. A magas tandíjak ugyan azt a látszatot keltik, mintha itt igazságtalan vagyoni szelekcióról lenne szó, de a valóság az, hogy a nagy tandíjakban a kollégiumokban való bentélés is meg van fizetve, a vizsgákra való előkészítés is, (amit nálunk jól vagy rosszul, de mindenesetre nyereszkezdésből, a jogi szemináriumok végeznek) és végül azért sem antiszociális ez a magas tandíj, mert „a feltűnően magas díjakat teljes egészében csak azok fizetik meg, akik erre vagyoni viszonyaiknál fogva képesek, t. i. a jobbmódu és gazdag szülők gyermekei. A kevésbé jómódu szülők gyermekei ellenben egészben vagy részben mentesülnek a rendkívül súlyos díjak megfizetése alól, mert csak azok iratkozhatnak be, akik a versenyvizsgákon az általuk elért egységek alapján az ösztöndíjak utján való segélyezésre méltónak bizonyultak“. Ime: a módja, hogyan lehetnek elsők a vagyoniilag utolsókból is.

A magyar és utódállamokra vonatkozó adatok lélegzet visszafajto-

an szemléletes számokban mutatják a háború utáni kulturális eltolódást. Az adatok tengeréből csak néhány nagyon jellemzőt írunk ki:

„A világháború után a zágrábi egyetem oly nagy arányokban fejlődött, hogy ilyen fejlődésről a mi viszonyaink közepette álmodni sem lehetne.“ — „A jugoszláv törvényhozás a zágrábi egyetem három régi fakultásán a tanszékek számát kilencel emelte, úgyhogy a teológiai karnak jelenleg 11, a jogi karnak 15, a filozófiai karnak 31 tanszéke van.“ — „Ezenfelül azonban négy teljesen új fakultást szervezett. Ezek közül az orvosi karnak 20, az állatorvosi karnak 21, a technikai karnak 30, a mező- és erdőgazdasági karnak 18 tanszéke van.“ — „E nagyszabású reformok következtében a magyar korszak zágrábi csonka egyeteme olyan hét fakultásos egyetemmé fejlődött, amelyen a tanszékek száma a világháború előtti időkhöz képest 88-cal, a hallgatók száma pedig 3500-zal gyarapodott. A zágrábi egyetem tehát az ő 136 tanszékével messze tulszárnyalja a mi 94 tanszékkel rendelkező legelső és legnagyobb egyetemünket t. i. a Pázmány Péter Tudományegyetemet; — 5001 főnyi hallgatóságával pedig a hallgatók számát tekintve, vele egy színvonalra emelkedett.“ A belgrádi egyetemből „csodát művelt a jugoszláv törvényhozás erélye és áldozatkészsége, mert tanszékeinek száma 1908-tól fogva több, mint három és félszeresre nőtt — a hallgatók száma pedig a huszonnyolc év előtti hallgatóság kilencszeresére emelkedett.“ „S mivel Magyarország öt egyetemén mindössze 326 tanszék van, — egyetlen mérőföldes lépéssel úgy elhagyott bennünket, hogy a Jugoszláv állam egyetemein ma 365 tanszék van, vagyis 39-cel több, mint a magyar egyetemeken.“ A kolozsvári egyetemen „a tanszékek száma 53-ról 97-re emelkedett s e tekintetben nemcsak a Szegedre ment kolozsvári egyetemet szárnyalta túl, de a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemet elérte.“

Az összehasonlítás sok keserű panaszra ad okot Erekynek: nálunk a nemzetközi jogot elhanyagolják, a szociálpolitikáról nem vesznek tudomást. A mi jogászaink 99%-a örökösödési eljárást, telekkönyvi rendtartást, végrehajtási jogot, csődjogot nem is hallgat. Ereky sine ira et studio ismerteti azt a nagyszabású munkát, mely lehetővé teszi, hogy a mai kolozsvári egyetem hallgatói a magánjogot és büntetőjogot tanulják. „Ebben a munkában — írja Ereky a kolozsvári egyetemen használt 2000 oldalas büntetőjogról — Balogh Jenő, Finkey Ferenc, Angyal Pál, Heller Erik munkáin kívül feldolgozva látják a régi és újabb büntetőjogi irodalom minden alkotását. S ha talán büszkeséggel tölti el őket (a magyar hallgatókat t. i.) az a tudat, hogy a román büntetőjog irodalma a magyarból táplálkozik, — ezt a büszkeséget hamar félre kell tenniök, mert büntetőjogász professzoruk éppoly lelkiismeretesen feldolgozza a nyugati nagy nemzetek büntetőjogi irodalmát is, mint a magyart.“

Csehszlovákia szédületesen nagy iskolai reformjait is kiemeli az író. Prágában pl. a főiskolák egész sorozata jött létre. Csehszlovákia hatalmas lendülettel fejlesztette a multat s pótolta a mulasztásokat. 1928-ban szervezte a párizsi *Ecole libre des sciences politique* mintájára az államtudományi magánfőiskolát 10-15 állandó s ugyanannyi folyton változó előadóval. A Prágában felállított Husz fakultásnak 9 tanszéke, két magántanára és 170 hallgatója van. De a prágai kormány tulment az ev. egyház lelkésznevelési feladatán: „Oroszország örökébe lépve Prágát iparkodott megtenni a görögkeleti kultúra és a pánszláv eszme Mekkájává“; megszervezett tehát Prága területén egy orosz jogi fakultást 18 tanszékkel, egy orosz magánfőiskolát három tanszékkel, egy kétfakultásos ukrainai egyetemet 26 tanszékkel, 10 magántanárral és 236 hallga-

tóval. Prága nagy lendülettel a maga nemében páratlan kulturális központtá lett: német, cseh, ukrainai és orosz nyelvű főiskolái közül a kulturális szempontból nagy, de a népesség számát tekintve, kis cseh nemzet egyetemén és főiskoláján 304 egyetemi tanszék működik: „Ha e különböző nyelvű egyetemeket és főiskolákat összefoglaljuk, akkor Prága, mint a legmagasabb rendű tudományos oktatásnak és művelődésnek rendkívül magasan álló központja bontakozik ki előttünk. Hiszen ennek az egyetlen egy városnak egyetemén és főiskoláján ötszázöt egyetemi és tizenöt főiskolai tanár végez tudományos munkásságot ugyanakkor, mikor Magyarország összes egyetemén és főiskoláján ötszázötvenhét nyilvános rendes és rendkívüli tanár működik. A prágai egyetemek és főiskolák hallgatóinak száma pedig 22.129; vagyis Magyarországnak 16000 főnyi egyetemi és főiskolai hallgatóságával egybevetve az egyetlen Prágának majdnem 50%-kal több főiskolai hallgatója van, mint egész Magyarországnak.“

E beszélő tények és elismerő szavak után azzal próbálja Ereky enyhíteni kétségtelen kulturális hátrányainkat, hogy az utódállamok egyetemei csak külsőségekben multak felül bennünket, hogy velük szemben nekünk a *belső értékeket* kell növelni, hogy elsőrendű tanárokat kell a tanszékre juttatni. Az ebből származó erkölcsi fölény azonban nem olyan magától érthető, mint ahogy Ereky látja. Néha a tanárok közti nemes verseny és egymás ösztönzése is hozzájárul ahhoz, hogy az egyes tanárok elsőrangúvá legyenek. Az a tanár, aki egyedül ítél az összes hallgatók munkája felett, emberi gyengeségénél fogva könnyen elbizakodik, könnyen lesz diktátora és nem formálója a vélemények kialakulásának. Az egyetlen tanár és egyetlen tanszék egyoldalúságot és hatalmaskodást fejleszthetnek ki, nem is szólva arról, hogy a professzornak magának is szüksége van saját fejlődése céljából vele párhuzamosan dolgozó munkatársakra. Tehát egy-egy tanár, ha még oly kiváló is, egymagában nem biztosít erkölcsi fölényt. Ahol egyre kell szűkíteni az egyetemi tanszékek számát, ott már ezért sem lehet szelekció, ott már nem lehet minden osztályra kiterjedő munkalehetőség.

Ereky az egyetemi szelekció három válfaját különbözteti meg: „ezek közül az első a nemzet vezető rétegeinek nevelésére, a második a tudósképzésre, a harmadik a gyakorlati pályákra való előkészítésre irányul.“ Az első „nevelő“ szelekciónak tartja. Az angol kollégiumokra gondol Ereky és szeretné, ha mi is vallásos gondolkodású, klasszikus műveltségű, jó modorú s parlamenti formák közt vitatkozni tudó *ur-embert* nevelnénk s szeretné, ha ebben a nevelésben a tanítókon, tanárokon kívül az államférfiak és tudósok is részt vennének éppúgy, mint Angliában. Éppen ezen a ponton tűnik ki mindjárt az egytanszék rendszer hátránya. Tisztelet a kivételeknek, de a magyar egyetemi professzorok általában nem vitatkoznak tanítványaikkal, ami érthető is, az csak a kiválasztási rendszer nagyobb logikája és szabadsága mellett volna lehetséges.

Ereky javaslatai közt akad egy-egy praktikus gondolat, melynek megvalósulása javulást jelentene, ha mindaz egy gyökeresen megváltozott szellemből sugározná ki. *Asszisztensi* állást szeretne pl. kreálni s ezáltal fölöslegessé tenni a jogi szanatóriumokat. Kötelező vizsgálatot követel azon tárgyakból, melyek a világnézetet és hazafias érzést kialakítják. Vizsgát proponál a nemzeti történet bármely részéből vagy azon magyar tudósok, államférfiak, írók életrajzából, akik a nemzeti kultúrában nagy tevékenységet fejtettek ki. Ismerjék meg a hallgatók a ha-

zát, földet, népet s legalább két egyetemen folytassák tanulmányaikat. Decentralizációt akar, hogy forradalom esetén az ország sorsa felett ne egy város döntsön. El akarja törölni a magyar jogi disszertáció benyújtásának szegényletes szokását és pártatlan vizsgát követel. „Ha a vizsga nem nyilvános és ha a bizottsági tagok valamelyike a cenzort nem ellenőrzi, — a cenzor minden emberi gyarlósága érvényesülhet.“ Jobb szelekciót követel a külképviseletre előkészítés érdekében. Szerbia már fél századdal ezelőtt magasabbrendű képesítést adott diplomatáinak. Az angoloknál a diplomata pálya is versenyvizsgálathoz van kötve. A magyar diplomatajelölteknek is be kellene iratkozniuk a párizsi Ecole des sciences politiquesba, ahova a csehek és románok csak azért nem iratkoznak be, mert már ők is alapítottak ilyen iskolákat. Ereky ezzel az új fajta diplomata képzéssel azt szeretné elérni, hogy a legjobban kiművelt emberek és ne közepes tehetségek irányítsák sorsunkat.

A nemzetközi összehasonlítást objektív igazságszeretettel végzi Ereky s épp azért meglepő, sőt ellenmondó, hogy a tapasztalt kisántant-beli kulturfőlényt végül mégis csak külsőlegesen próbálja minősíteni. „S mivel az egyetemek nagysága nem hallgatóságuk számától, hanem az oktatás, a kutatás és nevelés terén elért eredményeiktől függ, ezért tartottam rendkívül fontosnak az egyetemi szelekció nagyszabású és gyökeres reformját.“ Ereky valósággal fürdik a szelekció tapasztalatok bőségében, de kérdés, hogy az általa ajánlott módok, melyek formaiag, jórészt a német változatai, létrehozhatnak-e olyan szelekciót, mely minden arravaló embert az arravaló munkára állít.

B E N E S O V É S A P É K

Irta: VLADISZLAV VANCSURA

Az itt következő próza: részlet a modern cseh regényirodalom egyik legjobb alkotásából, Vladislav Vancura: Pekar Jan Marhoul (Marhoul János, a pék) című regényéből. 1924-ben jelent meg a kis regény először, azóta hatodik kiadása forog közkezen. Vladislav Vancura, az író 1891-ben született, ma a Prága melletti Zbraslavban orvos. A Pekar Jan Marhoul az író legérdekesebb alkotása. Maga Vancura egy írói vallomásában azt mondja, hogy a költő egyetlen ajándékot kap, amelyről számot kell adnia, ez pedig az anyanyelv. Vancura minden regénye nyelvi élmény. Ilyen a nagy történelmi regénye, a Marketa Lazarová, aztán háborús regénye, a Pole otná a valecsná (Szántóföldek és vérmezők), továbbá kispolgári környezetet gúnyoló derűs satírája, egy bűnügyi regénye, valamint a budapesti környezetben is játszódó újabb regénye, az Utek do Budína (Menekülés Budára). Ez a cseh író elutasítja a fogalmazás olcsó és együgyű eszközeit. Amit nyújt, az a cseh nyelv legnagyobb teljesítőképesége. Odon zamatú, szinte biblikus zengésű a stílusa s mégis modern és mai. Mintha ő járna először velünk az emberi szenvedés völgyeiben, új meg új dolgokat ismerünk meg, melyek eddig eltakarva állottak előttünk. Az író ábrázoló és mesészővő készsége nagy tisztaságnak, az erkölcsi felelősségnek bizonyítéka. Élesen ír, leleplezően a cseh társadalomról s létező városairól. S ez nem volt akadálya annak, hogy ne kapja meg az állami díjat.

Marhoul, a pék, akiről e részlet is szól, a cseh ember egyik típusa. Az igazi csehek közül való. Nem paraszt, hanem polgár, kézműves, kisvárosi pék. A fia már azonban gimnáziumot végez, középosztálybeli értelmiségi ember lesz. Ez ama társadalmi réteg, mely a legújabb cseh